

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2023.30.01
УДК 378.091.3:378.22]:78

Щолокова О. П.¹

Художньо-педагогічна інтерпретація як методична основа фахової підготовки магістрів музичного мистецтва

Розкривається сутність феноменів «інтерпретація», «музична інтерпретація» і ключове поняття «художньо-педагогічна інтерпретація». Висвітлюються погляди сучасних вчених на проблему «художньо-педагогічна інтерпретація». Цей вид інтерпретації пов'язаний не тільки з виконавською, а й з музично-просвітительською діяльністю педагога-музиканта. Вона містить два основних компонента: музичне виконання і просвітницьку діяльність. Відповідно підсилюється значення вербального інтерпретування музичних творів, яке характеризується перекладом з художньої мови музичного твору на вербальну мову. Зазначено, що вимоги до фахової підготовки магістрів музичного мистецтва зумовлюють пошук нових форм та методів навчання, які поєднують у собі музично-виконавські та вербальні складові. Відтак метою художньо-педагогічної інтерпретації є розкриття сутності музичного твору, його внутрішніх властивостей і зовнішніх зв'язків. Саме такий аналіз доцільно здійснювати у всіх формах педагогічної роботи.

Ключові слова: музичне мистецтво, магістри, художньо-педагогічна інтерпретація, фахова підготовка, методика навчання.

Вступ. Трансформація сучасної музично-педагогічної освіти вимагає нових прогресивних технологій, які методологічно ґрунтуються на гуманістично-культурній парадигмі. Основним завданням освітнього процесу стає формування творчої особистості, у рамках якого відбувається якісний перехід від педагога старого зразка до фахівця нової формації, здатного передбачати можливі зміни і професійно реагувати на них.

Процес підготовки такого фахівця спрямовується на формування знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення різноманітних видів музично-педагогічної діяльності. Серед них принципового значення набуває вміння висвітлювати художньо-естетичні явища музичного мистецтва з позицій педагогіки. Така тенденція знайшла віддзеркалення у науковій літературі як художньо-педагогічна інтерпретація.

Проблеми інтерпретації музичних творів досліджуються багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями в галузях філософії, культурології мистецтвознавства. Так, Р. Інгарден (1962) вперше звернувся до цієї категорії з позицій естетики, В. Москаленко (2009) розробляв теоретичні й методичні питання музичної інтерпретації, М. Чернявська вивчала аксіологічний аспект теорії інтерпретації, С. Шип (2002) вивчав знакова функцію та мовну організація музичного мовлення. У галузі педагогіки мистецтва В. Корзун розглядала інтерпретацію у якості компоненту музичної творчості; В. Крицький (1999), Ляшенко (2014); О. Олексюк (2009) А. Мамікіна (2017), О. Просіна (2013), вивчали можливості формування умінь художньо-педагогічної інтерпретації майбутніх

¹ Щолокова Ольга Пилипівна, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, <https://orcid.org/0000-0001-9496-828X>

учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки. Разом з тим методичний аспект цієї проблеми залишається недостатньо висвітленим. Отже, необхідність його розроблення і упровадження в систему фахової підготовки магістрів музичного мистецтва стає провідним завданням педагогіки музичного мистецтва.

Мета статті. Розкрити художньо-педагогічну інтерпретацію як методичну основу фахової підготовки магістрів музичного мистецтва

Виклад основного тексту. Звертаючись до проблеми формування у майбутніх магістрів музичного мистецтва педагогічно-інтерпретаційних умінь, розглянемо послідовно сутність феноменів «інтерпретація», «музична інтерпретація», а також зміст ключового поняття «художньо-педагогічна інтерпретація» та особливості його прояву в процесі фахової підготовки.

Нагадаємо, що термін «інтерпретація» походить від латинського слова *interpretatio* – опис, пояснення, тлумачення. Це поняття викристалізувалося у довгому процесі становлення логічних методів, що розвивалися в напрямку послідовного збільшення їх складності (від простого опису через пояснення й тлумачення – до строго логічної операції). В наш час він використовується у багатьох галузях знання і вживається для позначення різних за своїм характером процедур.

Згідно теорії П. Рікера, інтерпретація – це операція розуміння, яка тісно пов'язана з різними видами пояснення. Також зазначимо, що у довідковій літературі, зокрема у Філософському енциклопедичному словнику подано загальне визначення поняття «інтерпретація (від лат. *Interpretatio*) як тлумачення, роз'яснення сенсу різноманітних феноменів і явищ, а в широкому сенсі – як фундаментальна операція мислення, надання смислу будь-яким проявам духовної діяльності людини, об'єктивованим у знаковій або чуттєво-наочній формі. Інтерпретація визнається основою будь-якого процесу комунікації, коли треба тлумачити наміри й вчинки людей, їх слова та жести, твори художньої літератури, музики, мистецтва, знакові системи» (Філософський словник, 1989, с. 220). Отже інтерпретація охоплює різні форми творчих проявів людини, зокрема і діяльність у галузі музичного мистецтва, оскільки допомагає досягнути авторський задум і втілити його у власному виконанні.

У цьому контексті відомі психологи зазначають, що сприйняття людиною будь-якого предмету – це отримання чуттєвих даних від зорового або слухового аналізаторів, яке завжди включає в себе осмислення і тлумачення побаченого. З чого виходить, що сприйняття й осмислення є нерозривними складниками їх тривалого або миттєвого перебігу (Reddy, Watson, Walker, Hodges).

Натомість «Музична енциклопедія» подає наступне визначення інтерпретації: «художнє тлумачення співаком, інструменталістом, диригентом, камерним ансамблем музичного твору в процесі його виконання, розкриття ідейно-образного змісту музики виразовими і технічними засобами виконавського мистецтва». Згідно такого підходу інтерпретаторами твору мистецтва можуть бути тільки музиканти, які працюють у різних видах виконавської діяльності.

Ретроспективний аналіз наукової літератури показує, що у ХХ столітті цією проблемою зацікавились вчені у різних країнах. Так, відомий німецький філософ Г. Гадамер підкреслював віртуальний зміст художнього тексту. Він вважав його подразником, збудником думок, емоцій і асоціативних уявлень особистості,

накопичених у її власному досвіді. Це надає суб'єктивного характеру кожному акту сприйняття і стає підтвердженням того, що єдиної інтерпретації твору не може існувати. Таким чином, вчений підняв питання стосовно об'єктивного і суб'єктивного змісту інформації та її зіставлення із зовнішніми формами художнього феномену, які не тільки усвідомлюються, але й «уловлюються» на підсвідомому рівні й по різному сприймаються і трактуються різними особистостями.

У мистецькій галузі суттєвим внеском в теорію інтерпретації стали праці польського філософа Р. Інгардена, який вперше визначив сутність означеної категорії. Його важливим науковим здобутком стало те, що інтерпретацію художнього твору він розглядав з естетичних позицій і розумів як процес, в якому активність реципієнта орієнтована на пізнання іманентних властивостей твору. Згідно його висновків, результат цього процесу є невичерпним з погляду знаходження смислового потенціалу твору в одній можливій інтерпретації; він припускає його варіативність, породжену багатозначністю й певною комунікативною незавершеністю (12, 1962).

Аналізуючи особливості інтерпретаційних версій у різних видах музичної діяльності, В. Москаленко виокремлює такі види інтерпретації:

- редакторська інтерпретація, підсумком якої є адаптований до нових виконавських вимог варіант нотного тексту музичного твору;
- виконавська інтерпретація, яка втілюється в музичному звучанні нового «прочитання» твору;
- композиторська інтерпретація, що характеризується музичною переробкою художнього матеріалу іншого твору чи його фрагмента;
- музикознавча інтерпретація (наукова та художня), яка виражається в описах музики засобами вербальної чи будь-якої іншої немусичної мови; для наукової характерне тяжіння до точності, однозначності вербальних чи виражених іншими немусичними мовами характеристик; для художньої-образність і можлива смислова «розмитість» вербальних значень [7, с. 109-110].

Науковець зазначає, що призначення музичної інтерпретації полягає в естетичному оновленні, розкритті виразових можливостей об'єкту інтерпретування, у його пристосуванні до нових життєвих потреб і навіть – у створенні нового музичного твору на підставі вже існуючого художнього матеріалу.

У музичному виконавстві інтерпретація музичного твору є однією з ключових проблем. Вона спрямована на виявлення авторського композиторського задуму і міри свободи виконавської творчості. При цьому науковці акцентують увагу на питаннях суб'єктивізму виконавського процесу, який вважають закономірним і специфічним відтворенням музичного мистецтва. Разом з тим, вивчаючи інтерпретацію музичного твору крізь призму стильового феномену О. Щербініна доводить, що на всіх рівнях виконавської інтерпретації має зберігатися принцип взаємодії композиторського та виконавського стилю. Тобто осягнення композиторського стилю має сполучатися з формуванням інтерпретаційного задуму виконавця; декодування авторського тексту супроводжуватися його актуалізацією в сучасному культурному просторі, а вибір виражальних засобів та технічних прийомів – зумовлюватися інформацією, закладеною в тексті твору, індивідуальністю виконавця та відповідним культурно-історичним контекстом [10].

У інтерпретації музичного твору педагоги-музиканти виділяють **чотири основних етапи**: виникнення художнього задуму, його формування, реалізація, перевірка з оцінкою.

На першому етапі під час виникнення художнього задуму музичного твору створюється певний план виконання, знаходяться основні орієнтири для творчого тлумачення твору (епоха і стильовий напрямок, ключові риси стилю композитора, особливості змісту та музичної форми), а також вирішуються виконавсько-технічні завдання. Отже на цьому етапі створюється власна модель виконання твору.

На другому етапі інтерпретації відбувається формування художнього задуму, який пов'язаний з рівнем інтелектуального мислення виконавця. Він з'ясовує стилістичні особливості твору, його характер і образний зміст, принципи формотворення тощо.

Третій етап пов'язаний з втіленням і реалізацією художнього задуму. При цьому відбувається інтенсивна робота за музичним інструментом, в процесі якої виконавець вирішує різноманітні завдання виконавського втілення художніх ідей, відбирає необхідні засоби виразності, коригує звукові деталі виконання.

Останній, заключний етап інтерпретації музичного твору відбувається під час концертного виступу, на якому перевіряється та оцінюється виконавський задум. Музикант сам під час свого виконання коригує власну інтерпретацію і водночас прислухається до того, як слухачка аудиторія сприймає його авторську інтерпретацію.

Разом з тим, у музичній педагогіці останніх десятиліть істотного значення набуло поняття «художньо-педагогічна інтерпретація» (О. Щолокова О. Ляшенко), яке пов'язане не тільки з виконавською, а й з музично-просвітительською діяльністю педагога-музиканта. Саме художньо-педагогічна інтерпретація музичного твору дозволяє організувати ефективне художнє та педагогічне спілкування, а також органічно поєднувати емпатійні, інтелектуальні, технологічні (виконавські) можливості викладача й студента під час спільної праці над музичним твором, тобто в процесі його інтерпретації. Така інтерпретація має засновуватися на принципах ретроспекції, опори на творчий метод митців з урахуванням аксіологічної функції музичного мистецтва. Вона містить два основних компонента: музичне виконання і просвітницьку діяльність (О. П. Щолокова). Відповідно підсилюється значення вербального інтерпретування музичних творів, яке характеризується перекладом з художньої мови музичного твору на вербальну мову і може відбуватися у двох напрямках.

До першого напрямку відноситься інтерпретація твору як окремого явища; зразка творчості митця певного історичного періоду; твору певної національної школи або мистецького напрямку в країні; зразка твору за певними критеріями (форма, композиція, тембр, інтонація, гармонія, колористика, перспектива, жанр тощо); твору, що відповідає певному стилю. Для цього напрямку інтерпретації необхідною умовою стає ознайомлення з особливостями епохи, країни виникнення твору, філософських та естетичних поглядів автора, специфічних особливостей індивідуального стилю творця та епохи, в яку він жив.

Розгляд твору з позиції його сприйняття належить до другого напрямку художньої інтерпретації. Тут увага концентрується на загальних аспектах твору, на засобах раціонального та емоційного впливу на особистість, на елементах художньої мови, за рахунок яких такий вплив відбувається. Обидва напрямки

взаємодіють і доповнюють один одного. Відповідно, до сфери уваги інтерпретатора потрапляє не лише «об'єктивований», зафіксований нотним записом план композиторської музичної думки, але й будь-які раніше створені або гіпотетично можливі версії – варіанти художніх, аналітичних, критичних, або інших «прочитань» музичного твору. Серед цих версій особлива увага приділяється виконавським трактуванням музичного твору. В них відкладається художній досвід осягнення його смислової сфери, котрим збагачуються слухові уявлення інтерпретатора.

Вербальна художньо-педагогічна інтерпретація – це результат емоційно-інтелектуального пізнання твору мистецтва та осмислення художнього образу з морально-етичним спрямуванням. При цьому остання залежить від ерудиції педагога та особливостей сприйняття ним художньої інформації. Відповідно основними умовами подання матеріалу у процесі художньо-педагогічної інтерпретації виступають: збереження ідейно-художнього задуму твору; виявлення суб'єктивно-особистісного підходу до художнього твору з урахуванням особистих смаків, уподобань, потреб та ціннісних орієнтацій.

Розглядаючи призначення художньо-педагогічного аналізу, можна виділити такі його функції в навчальному процесі:

- інформаційно-пізнавальну (передбачає залучення школярів до цілісно-образного пізнання світу);
- мобілізаційну (виявляється у здатності вчителя музики здійснювати дидактичну переробку навчального матеріалу відповідно до рівня розвитку учнів, для підвищення якості засвоєння знань);
- розвивальну (надає вчителю можливість керувати музичним розвитком школярів шляхом застосування різних методів викладання відповідно до вікових особливостей учнів, створювати проблемні ситуації, які вимагають від них самостійного та аналітичного мислення);
- орієнтаційну (виявляється у спрямованості особистості вчителя, її мотивах та ідеалах);
- культурологічну (надає можливість вчителю музики розвивати художню культуру учнів, формулювати їх інтерес до пізнавальної в галузі музичного мистецтва, активізувати художнє мислення та розумову самостійність, формувати ціннісні орієнтації);
- дослідницьку (виявляється у творчій роботі з учнями, вмінні поставити і провести педагогічний експеримент, узагальнювати музичний досвід і постійно вдосконалювати свою виконавську майстерність);
- гедоністичну (дозволяє акцентувати роль естетичної насолоди під час сприйняття творів мистецтва).

Враховуючи ці думки, зазначимо, що вимоги до фахової підготовки магістрів музичного мистецтва зумовлюють пошук нових форм та методів навчання, які поєднують у собі музично-виконавські та вербальні складові. Відтак метою художньо-педагогічної інтерпретації є розкриття сутності музичного твору, його внутрішніх властивостей і зовнішніх зв'язків. Саме такий аналіз доцільно здійснювати у всіх формах педагогічної роботи.

Художньою такою інтерпретація вважається тому, що педагог аналізує твір музичного мистецтва, а педагогічною тому, що здійснюється з урахуванням вікових особливостей, музичного розвитку і завдань музичного навчання та виховання.

Вона забезпечує високий рівень розуміння музики, викликає інтерес до музичних явищ, підвищує аргументованість естетичних суджень, розкриває зміст і художні особливості музичного твору, забезпечуючи активне і вдумливе його сприйняття. Це відбувається за рахунок виявлення жанрових витоків твору, його образного змісту, типових або характерних засобів виразності, виявлення місця твору в сьогоднішній музичній культурі.

Сутність художньо-педагогічної інтерпретації можна розкрити у таких тезах:

- перш ніж аналізувати музичний твір, потрібно, щоб у слухачів створилося загальне враження про нього;

- аналізувати музичний твір треба так, щоб поглибити у слухачів його сприймання; це завдання досить складне і вимагає педагогічної майстерності;

- аналіз і сприймання музичного твору не можна відривати один від одного, вони увесь час взаємодіють: сприйняте враження розбирається і відразу сприймається на новому рівні;

- аналіз твору може бути більш або менш глибоким, але обов'язково правильним з наукової точки зору;

- шлях до інтерпретації музичного твору йде від розкриття його змісту. задуму, від загальної характеристики музики до деталей і окремих виразних засобів;

- інтерпретація твору має пробуджувати у слухачів уяву, розвивати їх музично-слухові уявлення, викликати власні асоціації;

- необхідно навчати слухачів аналізувати почутий твір, розбиратися в тому, якими засобами виражені в музиці думки і почуття композитора, чому композитор досягнув такої сили впливу на слухачів.

Отже, завдання художньо-педагогічної інтерпретації є дуже складними, оскільки музика часто передає такі відтінки почуттів і переживань, які важко передати словами. Активізуючи розумову діяльність слухачів, педагог долучає їх до музичного досвіду, сприяє формуванню музичних інтересів, світогляду та інтелекту. Безумовно, йому доволі складно дотримуватися в процесі аналізу музичного твору повної об'єктивності. Адже той, хто розповідає про музичний твір, завжди вкладає у свою розповідь елемент власного сприйняття твору.

Тобто можна говорити тільки про ступінь суб'єктивності під час інтерпретації і про свідоме ставлення до неї як до важливого елемента, що збагачує сприйняття музики. При цьому така суб'єктивність має бути щирою, а не надуманою. Тільки щирість суджень учителя може викликати у школярів позитивну реакцію і спонукати їх до творчого пізнання музики.

Таким чином, художньо-педагогічний аналіз стає головним засобом педагогічного керівництва процесом музичного навчання і виховання учнівської молоді. Він пронизує увесь навчальний процес, виявляється на всіх етапах навчання, що дозволяє розглядати його як найсуттєвіший засіб у системі «музика-вчитель-учень».

У зв'язку з цим важливим аспектом набуття майбутніми фахівцями стає мовленнєво-інтерпретаційна культура, яка стосується розширення тезаурусу, а також, за висловом С. Шипа, «фонду відомих індивідам інтонаційних форм, які мають загальнозначущий зміст, тобто набуття музично-герменевтичної компетентності». Його підґрунтям автор визначає набуття власного досвіду активного творчого музикування та художнього переживання музики в різноманітних культурно-стильових контекстах. Додаємо, що надзвичайно

важливим на цьому шляху видається набуття здатності до рефлексії, яка стає джерелом поглиблення самоусвідомлення своїх почуттів і можливості виразити їх у своїй розповіді [9].

Урахування цих особливостей дозволяє організувати цілісність та ефективність навчального процесу в його триєдиному завданні: забезпечити знаннями, навчити способами їх отримання і застосування, виховати творчу особистість, здатну до активної продуктивної діяльності у просторі сучасної художньої культури. Їх творчий розвиток відбувається не тільки у навчальному процесі, а й під час постійного спілкування з відомими митцями України, участі в різноманітних концертах і конкурсах. Зазначимо також, що традиційне застосування індивідуальних форм навчання дозволяє постійно спостерігати за розвитком студентів, бачити їх досягнення і вади, вчасно коригувати рівень виконавської підготовки.

Підсумовуючи вище викладене зазначимо, що оволодіння магістрами музичного мистецтва інтерпретаційно-педагогічною майстерністю у всій повноті висуває високі вимоги до їх фахової діяльності, а формування такої якості потребує застосування комплексу ефективних методів і педагогічних прийомів, які забезпечують успішність цього процесу. Цей пошуковий процес ми розуміємо як «переплавку» мистецького досвіду в нове утворення – художньо-педагогічні знання, завдяки чому об'єктивні уявлення про твір мистецтва поєднуються з відповідним досвідом студентів, сприяючи активізації творчого потенціалу та визволення «глибинних шарів» їх світовідчуття [11].

Отже, педагогічно-інтерпретаційна діяльність є видом духовної діяльності, яка забезпечується накопиченням знань і досвіду, досягненням компетентності, інтуїцією та здатністю до ситуативно-творчого мислення.

Література:

1. Корзун, В. (2014). Художня інтерпретація музичних творів як вищий щабель виконавської майстерності. Педагогічні науки, 120, 74–79.
2. Косінська, Н. Л. (2021). Інтерпретація музичних образів у процесі вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Академічні студії. Серія «Педагогіка», Вип. 4, ч. 1, С. 113-119.
3. Крицький, В. (1999). Формування художньо-інтерпретаційного мислення музиканта-виконавця. Науковий вісник НМАУ ім. П.І.Чайковського. Вип. 3: Музичне виконавство. К, С. 110-116.
4. Ляшенко, О. (2014). Методи інтерпретації музичних творів як засіб мистецького навчання майбутніх учителів музичного мистецтва. Наукові записки. Сер. : Педагогічні науки. Київ, № 133(1), 154-160.
5. Мамікіна, А. І. (2017). Формування вмінь художньо-педагогічної інтерпретації майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фортепіанної підготовки. Наукові записки Центрально-українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки. Вип. 157, 190-194 с.
6. Мозгальова, Н.Г., Щолокова, О.П., Барановська, І.Г. (2019) Інтерпретація музичних творів – методичний аспект. «Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: педагогічні науки». Одеса, С. 151-159. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2019-3-21>
7. Москаленко, В.Г. (2008). Аналіз у ракурсі музичної інтерпретації. Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, №1, 106–111.
8. Просіна, О. (2013). Художньо-педагогічна інтерпретація творів мистецтва / Мистецтво та освіта, № 3, 18.

9. Шип С.В. (2002) Знакова функція та мовна організація музичного мовлення. Автореф. дис... д-ра мистецтвознавства. К., 42 с.
10. Щербініна О. Пізнання музичного стилю: теорія, методика, практика: електронний навчальний посібник [Електронне видання]
11. Щолокова О.П. (2005) Сутність і термінологічна характеристика інтерпретаційного процесу в умовах художньо-педагогічної діяльності. Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 6. К.: НПУ, С. 9-14.
12. Ingarden R. (1962) Untersuchungen zur Ontologie der Kunst: Musikwerk. Bild. Architektur. Film. Tübingen: Max Niemeyer,

SHCHOLOKOVA Olga.

Artistic and pedagogical interpretation as a methodological basis of professional training of masters of musical arts.

The article reveals the essence of the phenomena "interpretation", "musical interpretation" and the key concept "artistic and pedagogical interpretation". The views of modern scientists on the problem of "artistic and pedagogical interpretation" are highlighted. It is proven that this type of interpretation is connected not only with the performing, but also with the musical and educational activities of the teacher-musician. The artistic-pedagogical interpretation of a musical work allows you to organize effective artistic and pedagogical communication, as well as to organically combine the empathic, intellectual, technological (performing) capabilities of a teacher and a student during joint work on a musical work, that is, in the process of its interpretation. Such an interpretation should be based on the principles of retrospection, reliance on the creative method of artists, taking into account the axiological function of musical art. It contains two main components: musical performance and educational activities. Accordingly, the importance of verbal interpretation of musical works, which is characterized by the translation from the artistic language of a musical work into verbal language, is strengthened. Considering the purpose of artistic and pedagogical interpretation, its following functions in the educational process are highlighted: informative and cognitive; mobilization; developmental; orientational; cultural; research; hedonistic. It is noted that the requirements for the professional training of masters of musical art lead to the search for new forms and methods of education that combine musical, performing and verbal components. Therefore, the goal of artistic and pedagogical interpretation is to reveal the essence of a musical work, its internal properties and external connections. It is advisable to carry out such an analysis in all forms of pedagogical work.

Keywords: musical art, masters, artistic and pedagogical interpretation, professional training, teaching method